

selâ gebe kadınlardan gelen kanın hayız veya istihâze kanı olduğu hususundaki ihtilâflarla ilgili olarak Hipokrat ve Galen gibi hekimlerin sözlerine yer verirken (I, 46), ölünün defni meselesinde defin işinin çabuklaştırılması gereğini zikrettikten sonra hekimlerin, boğulma veya kalp krizi gibi sebeplerden ölenlerin tekrar hayata dönmesi ihtimaline karşı üç günden önce defnedilmemesi gerektiği yönündeki görüşlerini vurgularken (I, 191), köpek artığının dinî hükümünün belirtilmesi sırasında onun kuzdu olma ihtimalini ele alırken (I, 27) kendi tıp bilgisini devreye sokmaktadır. Yine ölü hayvanın kemik ve kıllarının necis olup olmadığı hususunda âlimler arasındaki görüş ayrılıklarını değerlendirmeye tâbi tutarken biyoloji ve botanik bilgisini kullanmakta (I, 68), Halîl b. Ahmed'in şafak vaktiyle ilgili görüşünü ele alırken (I, 84) veya rü'yet-i hilâl hadisinde havanın kapalı olması durumunda takdirde bulunulması gerektiğine dair ifadeyi açıklarken bundan kastın astronomik ölçümler olduğu yönündeki görüşlere yer vererek astronomi bilgisini ortaya koymaktadır (I, 241).

Fas (1327), Kahire (1329, 1334, 1335, 1339, 1371, 1928, 1960, 1966, 1983), İstanbul (1333), Tunus (1344), Kum (1406) ve Beyrut'ta (1980) pek çok defa iki cilt halinde basılan eser ayrıca Ahmed b. Muhammed b. es-Siddîk el-Gumârî tarafından hadislerinin tahrîci yapılmak, Yûsuf Abdurrahman el-Mar'asî, Adnan Ali Sellâk ve dğr. tarafından tahkik edilme suretiyle de yayımlanmıştır (I-VIII, Beyrut 1407/1987). Ahmed Meylânî'nin Türkçe'ye tercüme ettiği (I-II, İstanbul 1973-1976; I-IV [redaksiyon, hadis tahrîci ve düzenleme: Vecdi Akyüz], İstanbul 1991) eserin "Cihâd" bölümü Rudolph Peters tarafından *Jihad in medieval and modern Islam. The chapter on jihad from Averroes' legal handbook 'Bidâyat al-mudjtahid' and the treatise 'Koran and fighting' by the late Shaykh al-Azhar Maḥmūd Shaltût* adıyla İngilizce'ye (Leiden 1977), "Nikâh" ve "Ṭalâk" bölümleri Ahmed Laîmêche tarafından *Du Mariage et de la Dissolution* adıyla (Alger 1926), "Hibât", "Veşâyâ", "Ferâ'iz" ve "Akdîye" bölümleri de yine aynı müellif tarafından *Des Donations, des Testaments, des Successions, des Jugements* adıyla Fransızca'ya (Alger 1928) çevrilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-kübrâ), I-II; Serkis, *Mu'cem*, I, 108; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 836; A. S. Fulton – M. Lings, *Second Supplementary Catalogue of Arabic Printed Books in the British Museum*, London 1959, s. 494; Cürç Şehâte Kanavâtî, *Mü'ellesâtü İbn Rüşd*, Cezayir 1978, s. 223-224; Âyide İbrâhim Nasîr, *el-Kütübü'l-'Arabîyyetü'lletî nüşiret ft Mısr beyne 'amey 1926-1940*, Kahire 1980, s. 45; Ma'a'l-mektebe, s. 354-355; J. D. Pearson – W. Behn, *Index Islamicus: 1976-1980*, London 1983, II, 29; Abdullah Kennün, "İbn Rüşd el-Fakîh", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, IV/1, İslâmâbâd 1969, s. 102-107.

CENGİZ KALLEK

BİDER

(bk. MUHAMMEDÂBÂD).

BİDİL

(بیدیل)

Mîrzâ Abdülkâdir b. Abdilhâlik Arlâs
(ö. 1133/1720)İran şiiirinde
Hint üslûbunun (sebk-i Hindî)
önde gelen temsilcilerinden.

1054'te (1644) Hindistan'ın Bihâr eyaletinde Azîmâbâd'da (Patna) doğdu. Babası Mirza Abdülhâlik Orta Asya'da Arlâs adlı bir Çağatay kabilesine mensuptu. Cedleri Bâbü'r döneminde (1526-1530) Hindistan'a gelip Hint-Türk İmparatorluğu ordusunda görevlendirilmişlerdi. Bir süre sonra ordudaki görevini bırakıp Kâdiriyye tarikatına intisap eden babası, mürşidi Mevlânâ Kemal'in tavsiyesiyle oğluna bu tarikatın kurucusu Abdülkâdir-i Geylânî'nin adını verdi. Şiir yazmaya başladığı dönemde Remzî mahlasını kullanan Abdülkâdir yine şeyhi Mevlânâ Kemal'in isteği üzerine Bîdil mahlasını aldı.

Dört buçuk yaşında iken babasını kaybeden Bîdil, üvey amcası ve aynı zamanda babasının müridi olan Mirza Kalender'in ve daha sonra da tüccar ve büyük bir fakih olan dayısı Mirza Zarîf'in himayesi altına girdi. İyi bir öğrenim gördüğü anlaşılan Bîdil 1070'te (1659-60) Bengal'deki birçok büyük şehiri gezdi ve Orissa'ya (Cuttack) gidip üç yıl kaldı. Burada dayısı Mirza Zarîf vasiyetiyle döneminin kutbu sayılan Şah Kâsım Hüvelâhî'ye intisap etti. Dayısının ölümü üzerine Orissa'dan o zaman Şahcihanâbâd adı verilen Delhi'ye geldi (1664). Üzerinde büyük bir mânevî tesir bırakan Şâh-ı Kâbü'l ile burada tanıştı. Yirmi yıl boyunca Delhi ile Ekberâbâd (Agra), Mat-hûrâ, Lahor ve Attok arasında çeşitli se-

Abdülkâdir
Bîdil'i
tasvir eden
bir minyatür
(Oriental
Miniatures...,
Taşkent 1980,
resim 92)

yahatler yaptı. Evrengzîb'in maiyetinde bir asilzade ve aynı zamanda bir şair olan Âkıl Han Râzî'nin iltifatına mazhar oldu. Yirmi beş yaşında evlendi ve Evrengzîb'in oğlu A'zam Şah'ın ordusunda görev aldı. Bir süre sonra bu görevinden ayrıldı. Yirmi altı yaşında iken yazdığı *Tılsım-ı Hayret* adlı mesnevisini, sarayda yüksek bir görevde bulunan Newwâb Şükrullah Han'a gönderdi. Şükrullah Han ve oğlu Şâkir Han tarafından Delhi'de bir mâlikâne ve maaşla taltif edildiğinde kırk bir yaşındaydı. Şükrullah Han ve onun ölümünden sonra Delhi valisi olan oğlu Şâkir Han sayesinde Bîdil malî yönden sıkıntı çekmeden yaşadı. Altmış yedi yaşında iken oğlu Abdülhâlik'in ölümü (1711) onu çok sarstı ve üzüntüsünü, ünlü Türk şairi Abdülhak Hâmid'in *Makber*'i üzerinde de tesirleri görülen mersiyesiyle dile getirdi. I. Bahadır Şah'ın (1707-1712) ölümü üzerine baş gösteren siyasî istikrarsızlıklar onu da etkiledi ve idare mevkiinde bulunan bazı arkadaşlarının bir saray darbesiyle yönetimden uzaklaştırılmaları üzerine yetmiş yedi yaşında iken Delhi'den kaçarak Lahor'a gitti. Durum düzelince bir buçuk yıl sonra tekrar Delhi'ye döndü. 4 Safer 1133'te (5 Aralık 1720) tifodan öldü ve evinin bahçesine gömüldü. Nâdir Şah'ın buraları istilâsı sırasında yıkılan mezarı zamanla kayboldu.

Eserleri. Döneminde hâkim olan Farsça dışında Arapça, Bengalce, Urduca, Sanskritçe ve cedlerinin dili olan Çağatay Türkçesi'ni de bildiği anlaşılan Bîdil eserlerini Farsça olarak yazdı. Tasavvufun ve Hint felsefesinin etkisi altında kalan Bîdil'in şiirlerinde varlığın sırrını çözmeye yönelik bir çaba görülür. Bu ça-

ba ona bir dinamizm ve evrensellik kazandırmıştır. Eserleri özellikle Hindistan dışında Afganistan ve Mâverâünnehir'de büyük rağbet görmüştür.

A) Manzum Eserleri. Bîdil'in manzum eserlerindeki beyit sayısı 147.000'i bulur. Gazellerinde Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin (ö. 726/1325) bazan da Mevlânâ'nın, kasidelerinde ise Hâkânî-i Şîrvânî'nin (ö. 595/1199) etkisi görülür. Bunların dışında tasavvufî düşüncelerini içine alan şu dört mesnevisi vardır: 1. *Muhtâ-i A'zam*. Bîdil'in yirmi üç yaşında iken (1667) yazdığı bu eser sekiz bölümden ibaret olup Zuhûrî'nin *Sâkinâme*'si üslûbunda kaleme alınmıştır. Mütakârib bahrinde yazılmış bulunan eserde kâinatın yaratılışı ve insanın eşref-i mahlûkât kılındığı hususu tasavvufî tabirlerle tasvir edilir. 2. *Tılsım-ı Hayret*. Attâr'ın *Manţûkât-ı tayr* adlı eserini andıran bu kitabı yirmi altı yaşında iken yazdı. Alegorik nitelikteki eserde Allah'ın zât ve sıfatları ile ruh ve beden ilişkileri üzerinde durulur. Bu eserde İbnü'l-Arabî'nin düşüncelerinin etkisi görülmekle birlikte ondan ayrılan yönleri de vardır. Nitekim Allah'a ulaşmak makamında diğer süfler tarafından sık sık kullanılan "fenâ fillâh" tabirine rastlanmaz. 3. *Tûr-ı Ma'rifet*. Şairin 1099'da (1687-88) hezec bahrinde yazdığı bu mesnevi 1100 beyitten ibarettir. Eserde tabiat çok canlı bir şekilde tasvir edilmiş, tabii güzellikler büyük bir heyecan, tefekkür ve hayal gücü ile anlatılmıştır. 4. *İrfân*. Bîdil'in 1712'de bitirdiği en uzun ve ünlü mesnevisidir. Senâî'nin *Hadîkatü'l-ı-ḥakîka*'sı vezninde (hafîf) ve otuz yıl içinde kaleme aldığı bu eser kâinat ve yaratılışın tasviri ile başlar, insanın şaşkınlığı ve güneşle diyalogu, köylüler, ticaret, okuma, sanat ve büyü, idrak ve akıl, insanın güneşle diyaloguna dönüş ve ardından Allah'ın üstünlüğünü anlatan bir hâtime ile son bulur. Eserde Hint trajedisi ile ilgili birçok etkileyici hikâyeye de rastlanır. *Kamadi* ve *Meden* adlı aşk destanı bunlardan biri olup bu Bîdil'in Hint mitoloji ve dinleri hakkındaki geniş bilgisini gösterir.

Bîdil, Orta Asya'dan gelenler arasında Türkçe yaygın bir halde değilken cedlelerinin dili olan Çağatay Türkçesi'ni öğrenmiş ve bu dilde şiir de yazmıştır. Nitekim Kâbil'de Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphanesi Millî Arşivi'nde bulunan bir divanında Çağatay Türkçesi'yle altmış yedi beyitlik bir manzumesine rastlanmıştır (bk. Abdalgani, *Life and Works of Abdul Qadir Bedil*, s. 122).

B) Mensur Eserleri. 1. *Çehâr 'Unsur*. Bîdil'in yirmi yılda tamamladığı (1705) ve dört unsurdan (hava, su, ateş ve toprak) esinlenerek aynı adı verdiği bu eser şairin ruhi ve fikrî hayatının da bir otobi-yografisidir. Secili bir üslûpla kaleme alınan eserin çeşitli yerlerine gazel, rubâî ve mesnevi şeklindeki manzumeler de serpiştirilmiştir. 2. *Nikât*. Aynı şekilde secili bir üslûpla yazılan bu eser de Bîdil'in felsefe ve tasavvuf konularındaki düşüncelerini ihtiva eder. 3. *Ruḳa'ât*. Bîdil'in, hâmisi Newwâb Sükrullah Han ve diğer Türk subayları ile şeyhi Abdülaziz İzzet ve aralarında Nizâmülmülk Âsafcâh gibi Âsafcâhî hânedanını kuran kişilerin de bulunduğu müridlerine yazdığı mektuplardan ibarettir.

Bîdil'in eserleri genellikle külliyyat halinde basılmış olup külliyyatı Bombay'da (1299, 1303), Lahor'da (1978, Bombay 1299 neşrinin ofset baskısı) ve Halîlullah Halîlî'nin ekleme ve düzeltmeleriyle Afganistan Kültür Bakanlığı tarafından dört cilt halinde Kâbil'de (I, 1962; II, 1963; III, 1964; IV, 1965) yayımlanmıştır. I. cildi oluşturan gazelleri ayrıca iki bölüm halinde ofset olarak Tahrân'da basılmıştır (1362 hş./1983).

Ağdalı bir Farsça ile kaleme aldığı için şiirleri daha çok Hindistan ve Pakistan dışında Afganistan ve Mâverâünnehir'de rağbet gören Bîdil'in şiir üslûbu bu son ülkelerde yüzyıllar boyunca takip edilmiştir. Afganlı şarkıcılar onun şiirlerini terennüm etmişlerdir. Büyük ölçüde etkilediği kişiler arasında ünlü Farsça

ve Urduca şairi Esedullah Han (ö. 1868) ile Pakistanlı filozof ve şair Muhammed İkbâl'i saymak gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sadreddin Aynî, *Mîrzâ Abdülkâdir Bîdil*, Stalinâbâd 1954; Halîlullah Halîlî, *Fez-i Kuds*, Kâbil 1334 hş./1955; Safâ, *Edebiyyât*, V, 1376-1386; Rypka, *HIL*, s. 515-520; Abdalgani, *Life and Works of Abdul Qadir Bedil*, Lahore 1960; a.mlf., *Raḥ-ı Bîdil*, Lahor 1968; a.mlf., "Bîdil", *UDMİ*, V, 231-235; Abdullah Ahter, *Bîdil*, Lahor 1961; Fez-i Muhammed Zekeriyây, *Bîdil çi Mîgüyed*, Kâbil, ts.; Selâhaddîn-i Selcûkî, *Naḳd-i Bîdil*, Kâbil 1964; Gulâm Hasan Müceddî, *Bîdil Şînâst*, Kâbil 1971; Alessandro Bausani, "Note su Mirzâ Bîdil", *AION*, sy. 6 (1957), s. 163-199; a.mlf., "Note sulla natura in Bîdil", *a.e.*, sy. 15 (1965), s. 215-228; M. Kaya Bilgegil, "Abdülhak Hâmîd Üzerinde Bîdil Te'siri: Bîdil'in bir Mersiyesi ve Makber", *TM*, XIII (1958), s. 79-84; Ahmed Ates, "Bîdil", *IA*, II, 600-602; A. S. Bazmee Ansari, "Bîdil", *EI²* (İng.), I, 1201-1202; Moazzam Siddiqi, "Bîdil 'Abd-al-Qâder", *Elr*, IV, 244-246; Muhammed İbrâhim Halil, "Bîdil", *Âryânâ Da'î-retü'l-ma'ârif*, Kâbil, ts., II, 3301-3304.

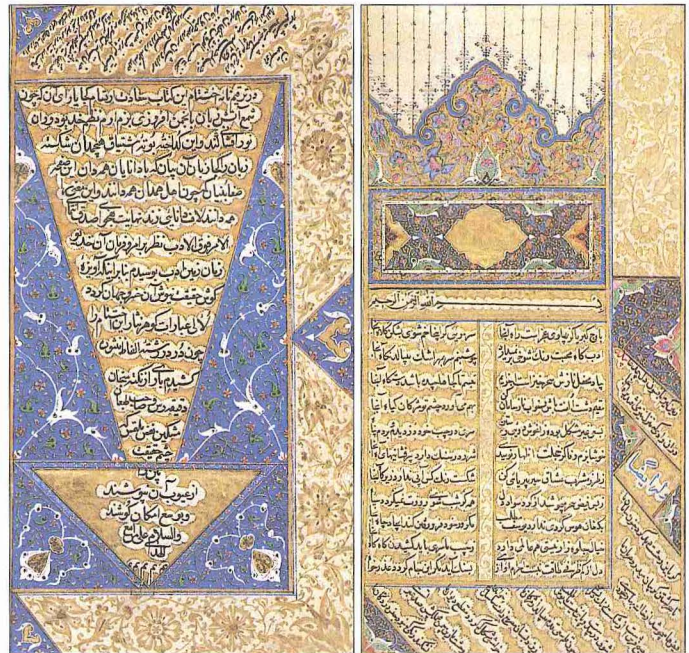
REVÂN FERHÂDÎ

BİD'İYYE

(البديعية)

Hâricîler'in Seâlibe fırkasına bağlı kelâmlarından Yahyâ b. Asrem'in (II./VIII. yüzyıl)

görüşlerini benimseyenlerle halifenin bütün emirlerine itaat edilmesini gerektiğini savunan Mürcie'ye bağlı bir fırkaya verilen ad (bk. SEÂLİBE; MÜRCİE).

Bîdil külliyyatının ilk ve son sayfaları (İÜ Ktp., FY, nr. 1476)